

Waterbirds in the Rhine Valley in 1999/2000 with a summary of trends in 1980-2000. Koffijberg K., Bauer H-G., Boschert M., Delacour G., Dronneau C., Keller V. & Sudfeldt C. 2001. International Commission for the Protection of the Rhine, Koblenz. RIZA-rapport 2001.042, Lelystad.

Dit tweede rapport over de watervogels in het internationale Rijnstroomgebied (het eerste stamt uit 1996), gepubliceerd namens de Internationale Rijncommissie, beschrijft een drietal watervogeltellingen in 1999/2000 (november, januari en maart) en trends in de periode 1981-2000. Ongeveer 500 vrijwilligers zijn betrokken geweest bij de tellingen van 1999/2000 en het rapport is een gezamenlijk product van de Zwitserse, Duitse, Franse en Nederlandse coördinatoren. De november- en maart-tellingen zijn een belangrijke aanvulling op de opzet van de vorige actie, omdat daarmee ook de trekperiodes in beeld komen.

Bijna een miljoen vogels waren aanwezig in januari (955 500), met behalve in de Nederlandse wateren ook grote concentraties in de Bodensee, waar in november 30% van alle getelde vogels te vinden was (791 000). In maart, als de wintergasten grotendeels verdwenen zijn, waren de aantallen teruggelopen tot 398 500. Het meest talrijk waren Kolgans, Smient, Wilde Eend, Kuifeend en Meerkoet, maar uitgedrukt in percentages van de relevante populaties scoren Kraakeend (46%) en Krooneend (38%) het hoogst.

In het hoofdstuk soortbeschrijvingen worden verspreiding en trends van de belangrijkste soorten weergegeven, met vrij uitvoerige verhandelingen over de achterliggende factoren. Die factoren hebben soms betrekking op veranderingen in de jachtdruk (ganzen) of andere sterftefactoren (zo wordt aandacht besteed aan sterfte van duik-eenden in visnetten in het IJsselmeer), soms op de voedselsituatie. Een aantal soorten lijkt diffuus te reageren op eutrofiëring (toename Smient, Kraakeend), andere meer lokaal op veranderingen in het aanbod van voedselbronnen als waterplanten, Driehoeksmosselen en vis. De meest spectaculaire ontwikkeling wat dat betreft is wel de sterke toename van het aantal Krooneenden in het Rijnstroomgebied, grotendeels door herstel van de ondergedoken vegetatie (kranswieren) in met name Lac de Neuchatel, Vierwaldstättersee en Bodensee. Op elk van deze meren zijn recent concentraties van meer dan 10 000 Krooneenden

geteld. Een ander voorbeeld is de reactie van het aantalsverloop van de Fuut op een crash en herstel van de blankvoornpopulatie in de Bodensee.

Het is de eerste keer dat dit soort gegevens op deze schaal voor het gehele stroomgebied van de Rijn worden gepresenteerd. Het inzicht in het ecologisch functioneren van dit gebied wordt hiermee vergroot, ten gunste van herstelprogramma's onder de paraplu van het Rijn Actie Programma of de Europese Kaderrichtlijn Water. Ook vanuit de Vogelrichtlijn wordt de roep om telgegevens en trends, maar ook om inzicht in de achterliggende mechanismen, steeds luider. *Waterbirds in the Rhine Valley in 1999/2000* bundelt in die zin belangrijke informatie tot nieuwe inzichten en biedt een bruikbaar doorkijkje naar de ecologische kennis die daaromtrent in de laatste jaren is verkregen. - Ruurd Noordhuis.

Wintervogels in Drenthe. Venema P. 2001. Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe, Assen. ISBN 90 232 3668 8. 290 p., inclusief wandelboekje met 8 vogelkijktochten en 3 sheets. Prijs € 26,-.

Deze rijk geïllustreerde uitgave over Drentse Vogels is tot stand gekomen dankzij een grote groep standvastige Drentse vogeltellers, georganiseerd binnen de Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe (WAD). Het WAD Wintertelling project had als doel het vastleggen van de winterverspreiding, alsmede het schatten en monitoren van aantallen en het verkrijgen van biotoopinformatie. Bij grootschalige vogeltellingen blijft het echter schipperen met wat je weten wilt en wat mogelijk is. Drenthe is een forse provincie, de dichtheid aan vogelaars is laag en het onderzoek moest in een paar jaar zijn afgerond. Dit boek is een voorbeeld van wat er ondanks de genoemde beperkingen toch mogelijk is: een overzichtelijk en volledig maar niet al te diepgravend tijdsdocument over de Drentse vogelbevolking in de winter.

Tijdens de werkzaamheden van de eerste Avifauna van Drenthe, *Vogels van Drenthe* (van Dijk & van Os 1982), zijn vogeltellingen uitgevoerd van de niet-broedvogels. In de periode 1995-99 zijn op een meer gestandaardiseerde wijze opnieuw wintervogels geteld. De tellingen bleven beperkt tot de januarimaanden en de telgebieden waren verdeeld in kwartblokken. Jaarlijks werd eenderde tot de helft van de provincie geteld. Uiteindelijk is 96%

van de provincie geteld (473 van de 490 kwartblokken).

Er zijn in de januarimaanden van 1995-99 totaal 163 vogelsoorten waargenomen. Alle waargenomen soorten worden besproken. Bij 125 vogelsoorten wordt een verspreidingskaart en een diagram met de verdeling over de biotopen gepresenteerd. In de soortteksten worden beknopt de verspreiding, biotoop en aantallen besproken. Afhankelijk van talrijkheid en beschikbare informatie is er voor iedere soort een halve pagina tot twee pagina's tekst ingeruimd. De resterende 100 pagina's worden gebruikt voor hoofdstukken als materiaal en methodiek, weersomstandigheden in januari, landschappen, biotopen en hun wintervogels, balans van vijf jaar WAD wintertelling en een twaalftal bijlagen. Tevens is een drietal sheets bijgesloten die kunnen worden gebruikt om over de verspreidingskaarten te leggen (volledigheid veldwerk en nummering atlasblokken) of over de grafieken (biotoopverdeling).

Wintervogels in Drenthe heeft dezelfde uniforme opzet als de tweede Drentse avifauna *Broedvogels van Drenthe* (Brink *et al.* 1996). Hierdoor is er nu een belangrijk tweedelig overzicht voorhanden van de Drentse broed- en wintervogels aan het einde van de 20^e eeuw. Voor wie de Drentse vogels zelf eens wil komen bekijken is er een handzaam boekje toegevoegd met een achttal vogelkijkroutes. - *Michel Klemann*

Dutch Birding Kenmerkengids voor vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten.

Van Duivendijk N. 2002. Dutch Birding vogelgids 14. Dutch Birding Association, Amsterdam i.s.m. Ger Meesters Boekproducties VOF, Haarlem. ISBN 90-74345-34-4. 308 p. Prijs € 22,95.

Pakweg de afgelopen twintig jaar is een enorme hoeveelheid vogeldeterminatieliteratuur verschenen. Helaas is deze kennis verspreid over tientallen boeken en honderden tijdschriftafleveringen en mede daarom is het nog maar nauwelijks bij te benen. Ook de stroom vogelgidsen is nog niet opgedroogd. De meeste zijn in ieder geval tekstueel een herhaling van vorige gidsen maar de recentste hebben wel uitmuntende afbeeldingen. De onlangs verschenen hier besproken gids lijkt niet op een vogelgids, is dunner dan alle andere en er staat, met uitzondering van de binnenflappen, niet één afbeelding in! Hij is dus saaier dan welke andere vogelgids dan ook. Toch is hij zeer de moeite waard.

De auteur ergerde zich blijkbaar ook aan de vogelgidsenprietpraat-met-miniplateetjes en is al jaren geleden begonnen voor lastig te herkennen en bij ons zeldzame vogelsoorten de werkelijk belangrijke informatie zo compact mogelijk bijeen te brengen. Zo kon hij zelf in het veld snel de doorslaggevendende kenmerken van een vogel erop naslaan. Gelukkig is hij niet op zijn kennis blijven zitten en heeft hij het manuscript omgewerkt tot een boekje waarmee nu iedereen in staat is om van alle negenhonderd (!) vogelsoorten die (bijna) in het West-Palearctisch gebied zijn vastgesteld snel de belangrijkste kenmerken op te zoeken. Het resultaat is een boekje vol kleine lettertjes en is daarmee lichter dan welke mij bekende gids dan ook. Dankzij het formaat (13 x 21 cm) past het zelfs in een jaszak. Omwille van prijs en gewicht heeft het een slappe kaft gekregen en zal het bij intensief gebruik dan ook snel slijten. Er wordt niet veel papier verspild aan nutteloze woorden: afgezien van de soort'teksten' tellen de overige hoofdstukken – inleiding, welke soorten worden behandeld, dankwoord, terminologie, afkortingen en tekens, literatuur, register van Nederlandse en wetenschappelijke namen – slechts 23 pagina's. Erg handig zijn de duidelijke topografietekeningen van Dirk Moerbeek aan de binnenzijde van voor- en achterflap.

Het boekje is duidelijk niet bedoeld voor de beginnende vogelaar maar als aanvulling op die moderne vogelgidsen met goede afbeeldingen. Elke soort begint met Nederlandse, Engelse en wetenschappelijke naam waarna een puntsgewijze opsomming van – alleen de voor herkenning belangrijke – kenmerken volgt. Deze zijn, afhankelijk van de soort, onderverdeeld in kenmerken voor kleden, seksen, leeftijden, in zit en in vlucht. Met deze gids kunnen vogels dus niet alleen op soort, maar als het maar enigszins mogelijk is ook op leeftijd en geslacht (uilen, grasmussen enzovoort) worden gebracht. De tekstlengte varieert sterk: zo heeft Kluut vier regels maar Geelpootmeeuw bijna twee pagina's. Dit laatste is natuurlijk niet iets wat je in het veld met één oog bij de telescoop en het andere in het boek 'effe snel scant'. Wat we niet in deze gids vinden zijn afbeeldingen, afmetingen, habituskenmerken, status en verspreidingskaarten. Geluidbeschrijvingen ontbreken eveneens tenzij ze voor determinatie van belang zijn, een enkele uitzondering daargelaten (Glanskop en Matkop). In een wanhopige poging volledig te zijn, worden bij Kruisbek echter alle zes 'geluidstypen' genoemd.

Het duurde even voordat ik in de gaten had dat soortbeschrijvingen niet als in een tabel gebruikt

moeten worden, zoals de overeenkomstige afkortingen bij gelijkende soorten in de kantlijn suggereerden. Kenmerken kunnen hierdoor niet stuk voor stuk tussen soorten worden vergeleken: Waterpieper heeft een 'brede witte wenkbrauwstreep'; maar hoe deze er bij Oeverpieper uitziet wordt niet vermeld. Wel wordt bij sommige kenmerken aangeduid dat zij onderscheidend zijn ten opzichte van een andere soort, maar ook dit gebeurt vaak niet wederkerig. De beknopte formuleringen maken de tekst hier en daar cryptisch. Enig voorwerk is geen overbodige luxe: neem voordat u op pad gaat vooral de lijst met afkortingen (meer dan 50) goed door! Elke soorttekst heeft in de kantlijn een balk met weliswaar functionele maar wel lastige afkortingen (ak; vlucht 2z; opm gv) en ook de tekst is er mee doorspekt.

Sommige van de genoemde kenmerken zijn in het veld nauwelijks zichtbaar. Als een alkachtige dermate ver langs vliegt dat ik twijfel tussen Kleine Alk en Papegaaiduiker zal de vleugelachtterrand me niet veel meer helpen. De gids is dan ook een hybride tussen veldgids en handkenmerkengids, een gevolg van het hoge niveau van het huidige vogelen. Het is mooi dat deze 'hand'kenmerken vermeld worden, maar het gaat hier en daar net iets te ver: zo worden bij Graspieper kenmerken genoemd die karakteristiek zouden zijn voor een adult; in het veld kan op grond van genoemde kenmerken echter een eerste winter/zomer niet worden uitgesloten.

Er worden vrijwel uitsluitend soort- en ondersoortkenmerken genoemd. De kwikstaartenfamilie is de enige die wordt voorafgegaan door een korte, overigens nuttige, puntsgewijze inleiding. Ik snap dat dit voor zwaluwen niet nodig is, maar waarom ontbreekt zo iets bij bijvoorbeeld leeuweriken, gorzen, tirannen of jagers? De gids vermeldt wel lekker veel ondersoorten. Enerzijds lijkt dat hier en daar overbodig (ik weet echt wel of ik op El Hierro of La Palma zit en welke Pimpelmees ik dus voor me heb), of zelfs gevaarlijk (ondersoorten van Putter, Roodborst en Fitis zijn alleen bij directe vergelijking en in series te onderscheiden, niet in het veld en ook niet als individu in de hand), anderzijds ken ik geen boeken waar de belangrijke kenmerken per taxon zo beknopt en duidelijk op een rijtje worden gezet (bijvoorbeeld zes Pimpelmezen, zes Vinken, vijf Tjiftjaffen, elf Canadese Ganzen).

Dankzij bemoeienis van de Dutch Birding redactie is weliswaar een net en overzichtelijk geheel gemaakt, maar wordt helaas op twee gedachten gehinkt: het boek is bedoeld voor het 'snelle herkenningswerk', maar dat wordt hier en daar ge-

hinderd doordat tevens de nieuwste taxonomische inzichten zijn doorgevoerd. De 'nieuwe volgorde' (eenden en hoenders vooraan) is nog te doen, maar de boven de pagina's vermelde 'officiële familiegroepsnamen' zou ik anders hebben ingedeeld. Ze voorkomen dat ik een soort door blade-ren snel kan vinden: ruiters en snippen staan verstopt onder 'Strandlopers', een plek waar ik bijvoorbeeld een Bokje niet zou zoeken. 'Snippen, strandlopers en ruiters' was handiger geweest, opknippen in drieën nog beter. Ook meeuwen (22 pagina's), lijsters (bijna 20) en zangers (bijna 30) zou ik hebben onderverdeeld, desnoods met concessies aan de taxonomische volgorde. Waarom staan bijvoorbeeld Glans- en Matkop niet bij elkaar? Misschien dat de wetenschap meent dat Rouwmee na Glanskop komt (?) maar in het veld is het niet handig, behalve misschien op de Balkan. Anderzijds staan nu, overeenkomstig de nieuwste inzichten, de kleinere bruine spotvogels tussen de sterk gelijkende karekieten, wat weer wél handig is.

Moet uit de hierboven genoemde mitsen en maren worden afgeleid dat deze Kenmerkengids matig is uitgevallen? Integendeel: als je al wat jaren vogelt en uit bent op juiste determinatie is het momenteel een van de beste. Het kan vast allemaal nog beter, nog scherper, nog uitgebreider, nog korter, maar een ding weet ik zeker: ik ga de 'Duidvendijk' heel vaak raadplegen. - *Guido Keijl*

Vogels in Nederland. Vogels rondom ons huis.

2002. Plomp Digital Video, Linschoten. Te bestellen door overmaking van € 24,75 (inclusief portokosten) op rekening 89.90.07.287 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten o.v.v. "Video tuinvogels".

Vogels rondom ons huis is het vierde deel in de serie *Vogels in Nederland* van Plomp Digital Video. Sinds 1999 zijn al verschenen: *Onze roofvogels en uilen*, *Onze ganzen en zwanen* en *Onze meeuwen en sterns*. Met behulp van deze fraaie bijna twee uur durende videoband kan men kennismaken met 63 alledaagse en enkele minder alledaagse (Pestvogel, Notenkraker) vogelsoorten die in de tuin of de directe nabijheid van het huis kunnen worden aangetroffen. Alle soorten zijn gefilmd in Nederland of België en de band is zeer professioneel ingesproken door Ton van der Horst. Naast beeld en gesproken commentaar is bij iedere vogelsoort ook het geluid te horen. De meeste videobeelden zijn van zeer goede kwaliteit. In sommige gevallen staat de vogel er echter iets te prominent op en is

er te weinig biotoop of omgeving gefilmd. Zo zou je verwachten dat wanneer over winterse groepen Kramsvogels of Koperwieken wordt gesproken, het ook aanschouwelijk wordt gemaakt. Helaas is er (te) veel aandacht besteed aan stilzittende beesten. Zelfs de Goudhaan beweegt niet, terwijl de commentaarstem spreekt van "een zeer druk aandoend vogeltje, dat geen moment stilzit". Voor de beginnende vogelaar biedt deze videoband echter een uitgelezen mogelijkheid om kennis te maken met de vogels van de achtertuin.
- *Harvey van Diek*

Birds distribution in Slovakia. Danko S, Darolova A. & Krinstin A (eds.). 2002. VEDA, Bratislava. 688 p. ISBN 80-224-0714-3. Te bestellen via www.veda-sav.sk

Met de afscheiding van de 'Slovenskej republiky' van het voormalige Tsjecho-Slowakije in januari 1993 zat de ornithologische gemeenschap van Slowakije zonder een nationale vogelverspreidingsatlas. Bovendien was het meest recente werk, over de periode 1973-77 (Stastny *et al.* 1987), "*in Slovakia influenced by ... insufficient coverage of mapping squares*". Reden om de opgedane kennis sinds 1980 te ordenen, aan te vullen in 1995-99 (m.b.v. 271 karteerders) en te beschrijven (m.b.v. 31 auteurs).

Het boek is opgebouwd rond vier hoofdstukken, veelal met een royale Engelse samenvatting. Tevens gaan alle soortbesprekingen, figuren en tabellen vergezeld van een uitgebreide Engelstalige tekst. Na een ministerieel voorwoord wordt in de '*Introduction*' deze atlas in historisch perspectief geplaatst. In het hierop volgende hoofdstuk '*Natural conditions in Slovakia*' helaas geen Engelse samenvatting, maar wel veel informatieverschaffende kaarten en tabellen (o.a. *topographic map, vegetation altitude zones, important bird areas*). Het hoofdstuk '*Methods*' verhaalt van het 'veldwerk': enerzijds een samenvatting van de verzamelde gegevens sinds 1980 ('*listed per square*') en anderzijds een gerichte inventarisatie van de 429 onderscheiden atlasblokken in 1995-99 (12 x 11 km, DFS grid). Bij laatstgenoemde inventarisatie zijn zowel broedvogels, trekvogels als wintervogels in kaart gebracht, waarbij ook aandacht werd besteed aan mate van broedzekerheid en aantal-schattingen van broed- en niet-broedvogels. Het omvangrijke hoofdstuk '*Results*' bevat naast de soortteksten (o.a. '*biotope types, altitudes, conservation status*'), inclusief één of twee versprei-

dingskaarten, ook een algemeen overzicht van de Slowaakse avifauna (o.a. in 1980-99 330 soorten vastgesteld waarvan 217 broedend). Het boek wordt gecombineerd met referenties (c. 1100!), een lijst met afkortingen en een index.

Wat te zeggen over deze kloeke pil. Het boek is netjes afgewerkt en oogt compleet: een beter overzicht van de Slowaakse avifauna kan men zich nauwelijks wensen. De atlas kwam bovendien ook mooi op tijd: de broedvogelverspreidingskaarten waren nog niet droog of ze werden al ingezet voor een '*gapanalyse*' van de veel minder talrijk aanwezige kwantitatieve verspreidingsgegevens tijdens de voorbereiding van de aanwijzing van Belangrijke Vogelgebieden in het kader van de aanstaande toetreding tot de Europese Unie. Verder plaatst Slowakije zich met de publicatie van niet-broedvogelverspreidingskaarten in een nog steeds select groepje Europese landen. En dan de kaarten; al bladerend besef je dat een bezoek aan het bruisende Bratislava (op nog geen 50 km van Wenen!) weliswaar zijn/haar geneugten kent, maar dat het achterland nog veel meer te bieden heeft. Hoewel het laagland in het zuidwesten (o.a. langs de grensrivieren Donau en Morava) en het zuidoosten (o.a. het Senné visvijvercomplex) vele specialiteiten herbergt, zijn het toch vooral de soorten van de bossen en de bergen in het centrale en noordelijk deel van Slowakije die haar niet alleen geografisch gezien plaatsen in het hart van Europa en de Europese vogel- en natuurliefhebber: wat te denken van 800-900 paren Schreeuwarend, 35-40 Keizerarend, 1000-1500 Dwerguil, 700-1000 Oeraluil, 1500-2500 Witrugspecht, 800-1200 Drieteenspecht, 50 000-100 000 Kleine Vliegenvanger en 70 000-150 000 Withalsvliegenvanger.

Al met al een prima naslagwerk voor wie is geïnteresseerd in de Centraal-Europese avifauna. Verder ook een ijkpunt voor vergelijkbare publicaties van andere Centraal en Oost-Europese landen en hopelijk ook een startpunt voor het opzetten van een monitoringnetwerk voor deze rijke maar niet zonder meer veiliggestelde natuurwaarden. – *Pim de Nobel*.